

Radna uloga jednoroditeljskih obitelji

Kodeks dobre prakse za poslodavce i vlade

Radna uloga jednoroditeljskih obitelji: Kodeks dobre prakse za poslodavce i vlade

Suvremenoj obitelji svojstvena je raznolikost. Sve su prisutniji novi oblici obitelji među kojima su i jednoroditeljske obitelji. U društvu se javlja transformacija obitelji kao temeljne socijalne zajednice. Obitelj se smanjila, sve je više samačkih kućanstava, jednoroditeljskih obitelji, izvanbračne djece i neformalnih veza. U konstituiranju obitelji kao osnovne socijalne zajednice posljednjih su godina zamijećeni sljedeći trendovi: smanjivanje stope nupcijaliteta (sklapanja braka), porast stope divorcijaliteta (razvoda braka), povećanje dobi prilikom sklapanja prvog braka, sve veća sklonost parova kohabitacijama (zajednički život ljudi koji nisu zakonski vjenčani), te opadanje stope fertiliteta s naglaskom opadanja fertiliteta u bračnim zajednicama. O procesu pluralizacije obiteljskih oblika svjedoči i podatak da je jednoroditeljskih obitelji u razvijenim industrijskim zemljama danas između 15% i 30%¹.

Jednoroditeljska obitelj nije jedinstvena sociološka kategorija pa ju je stoga vrlo teško definirati. Termin samohrani roditelj se odnosi na roditelje koji samostalno, bez drugog roditelja skrbe o djetetu. Definicija samohranog roditelja uvelike ovisi o tome što se podrazumijeva pod riječju samohran. To može značiti sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan ili izvan stalne veze. Stoga bi možda te roditelje bilo opravdanije nazvati roditelji samci, a ne samohrani roditelji kako se u oni uobičajeno nazivaju.² Jednoroditeljske obitelji mogu postojati od početka, kao rezultat osobnog opredjeljenja majke za takav oblik obiteljske organizacije (izvanbračne majke s djecom) ili, ovisno o uzrocima, takvima postaju kasnije.

Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji su višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji jednog roditelja, izvanbračno rođenje, a u novije vrijeme tu se svrstava i dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz nekih drugih razloga npr. bolest, posao, izdržavanje zatvorske kazne i sl. Najčešći uzroci odsutnosti oca iz obitelji su razvod braka, udovištvo te pojava sve većeg broja žena koje rađaju djecu izvan braka³. Razvod braka pritom je puno učestaliji od druga dva uzroka. U tim obiteljima najčešće jedan roditelj, ovisno o uzrocima, ispada iz obiteljskog sustava dok drugi mora ponovno organizirati i izgraditi novi način obiteljskog života i sam izvršavati brojne zadaće⁴.

Sudeći po istaknutim uzrocima nastanka, jednoroditeljske obitelji nisu novi socijalni fenomen. U središtu sociološkog interesa su postale tek 60-ih godina 20. stoljeća kada

---

¹ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Revija za socijalnu politiku 9 (2).

² Raboteg-Šarić, Z., Pečnik, N., Josipović, V. (2003.) Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline, Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.

³ Akrap, A. (1999.) Brak i obitelj u demografskom kontekstu, Bogoslovska smotra 2/3: 313.-338.

⁴ Halmi, A. (1997.) Marginalizacija samohranih roditelja-strategija protiv isključenja, Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada 4: 77.-91.

je poslijeratna tradicionalna obitelj preživjela burne transformacije uvjetovane smanjivanjem fertiliteta, porastom broja razvoda, kohabitacija, izvanbračnih rođenja te rastom broja ekonomski aktivnih majki. Ti su trendovi, pod utjecajem prevladavajuće obiteljske ideologije koja kao normu nudi tradicionalnu nuklearnu obitelj (oženjeni par s dvoje ili više djece), viđeni kao odstupanja, kao devijacije norme, a nerijetko su interpretirani i kao indikatori krize obitelji⁵.

Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Europi

O pluralizaciji obiteljske strukture, kao što je prethodno rečeno, govori i podatak da se danas udio jednoroditeljskih obitelji u europskim zemljama kreće između 15% i 30%, što pokazuje porast u odnosu na 1990. i 1991. godinu kad se njihov udio u ukupnom broju obitelji s djecom do 15 godina kretao između 6% u Grčkoj i 21% u Danskoj. Najviše ih je, poslije Danske, bilo u Velikoj Britaniji i Švedskoj. Zemlje Južne Europe, izuzev Grčke, imale su mali udio jednoroditeljskih obitelji. U Velikoj Britaniji povećan broj jednoroditeljskih obitelji je prije svega posljedica porasta broja razvoda ili odvajanja, a ne udovištva.⁶ Njihov broj sve više raste zbog porasta broja neudatih majki, odnosno sve je više izvanbračne djece.

Istraživanje koje je 1996. godine u 14 država članica Europske unije proveo Eurostat na uzorku od 60 000 kućanstava s 130 000 odraslih osoba u dobi od 16 i više godina pokazuje koliki je udio jednoroditeljskih obitelji u pojedinim državama. Prema standardnoj metodologiji, za sve države u kojima se provodilo istraživanje, nuklearna je obitelj definirana kao osoba samac ili par s djecom ili bez djece. Djeca se pritom registriraju i definiraju kroz njihovu vezu s odraslom osobom te kroz dob i bračni status, tj. ako su neoženjena i ako imaju manje od 25 godina. Prema ovom istraživanju, 12% europskih kućanstava s djecom mlađom od 25 godina su jednoroditeljske obitelji⁷. Takvih je obitelji najmanje u Španjolskoj (5%), Italiji i Grčkoj (7%), te Portugalu (8%), a najviše u Finskoj (19%) i Velikoj Britaniji (22%).

Žene dominiraju u jednoroditeljskim obiteljima, osobito u Portugalu (94%). S druge strane Danska, Luksemburg i Finska imaju najveći udio samohranih očeva (20%). Ovo je istraživanje klasificiralo jednoroditeljske obitelji kao izolirane ako žive same u kućanstvu ili kao uključene, odnosno proširene, ako kućanstvo sadrži više od jedne obitelji od kojih je samo jedna jednoroditeljska.

Brojna istraživanja utvrdila su vezu između siromaštva i jednoroditeljskih kućanstava⁸, kao i povezanost između dobrobiti obitelji, siromaštva i stupnja obrazovanja djece te niskih prihoda i jednoroditeljskih obitelji⁹. Sukladno tome i među korisnicima socijalne pomoći značajno je porastao broj jednoroditeljskih obitelji i ta je tendencija posebno izražena u zemljama engleskog govornog područja. Podaci za Njemačku pokazuju da su samačka i jednoroditeljska kućanstva s ovisnom djecom prezastupljena među primateljima pomoći.

U ovom odstupaju nordijske zemlje, u kojima se, unatoč činjenici rasta broja jednoroditeljskih obitelji, znatno manji broj tih obitelji oslanja na naknade socijalne pomoći. Razlog tome je što samohrani roditelji u tim zemljama imaju više šanse zarađivati na tržištu te su bolje zaštićeni kroz sustav naknada koje ne sadrže provjeru resursa.

---

⁵ Grozdanić, S. (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada 7: 169-182.

⁶ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Revija za socijalnu politiku 9 (2).

⁷ Chambaz, C. (2001.) Lone-parent families in Europe: A variety of economic and social circumstances, Social Policy and Administrations 35 (6).

⁸ Tsushima, T., Gecas, V. (2001.) Role Taking and Socialization in Single Parent Family, Journal of Family Issues 22 (3): 267-288.

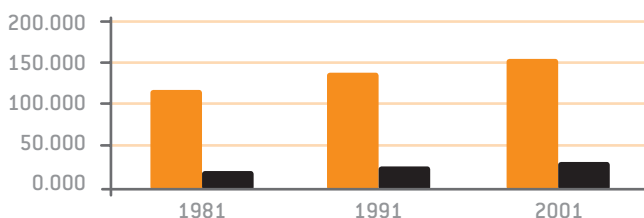
⁹ Kirby, B.J. (2006.) From Single-Parent Families to Stepfamilies, Journal of Family Issues 27 (5): 685-711.

Općenito, zemlje koje pružaju najviše potpore jednoroditeljskim obiteljima su: Norveška, Francuska, Luksemburg, Danska i Belgija, dok najmanje potpore imaju: Španjolska, Grčka, Irska i Portugal¹⁰. Jednoroditeljstvo u Velikoj Britaniji specifično je po tome što uključuje mlađe roditelje, bez posla, s visokom stopom siromaštva. Tako, prema podacima za 2001. godinu i 2003. godinu, relativni rizik od siromaštva za jednoroditeljske obitelji s jednim ili više djece je 70% veći od prosječnog. U Norveškoj je stopa siromaštva među ovim obiteljima znatno niža zahvaljujući većoj zaposlenosti roditelja i izdašnjoj državnoj dohodovnoj potpori. U Rusiji neke jednoroditeljske obitelji nisu primile dječji doplatk već pet godina te je najvažniji prihod samohranih majki plaća s osnove zaposlenosti, a ona je u pravilu niža od prosjeka za sve zaposlene. Anкета iz 1996. godine pokazala je da je struktura prihoda jednoroditeljskih obitelji u Rusiji bila sljedeća: plaće - 42%, dječji doplatci - 6%, alimentacija - 4%, kućna proizvodnja - 13%, transferi obitelji - 11%, mirovine - 16%, pomoć neprofitnih organizacija - 1%. Oko 40% obitelji samohranih majki živjelo je ispod crte siromaštva. Takva situacija rasprostranjenog siromaštva u velikoj mjeri utječe na djecu koja trpe mnoge vrste deprivacije. Te obitelji često žive s roditeljima (djed i baka) ili drugom rodbinom i tako koliko-toliko olakšavaju svoju tešku socijalnu situaciju. I u ostalim zemljama jednoroditeljske obitelji imaju visok rizik od siromaštva i relativne deprivacije. Ipak, u Njemačkoj i Austriji rizik siromaštva jednoroditeljskih obitelji sličan je riziku drugih tipova obitelji, s tim da su jednoroditeljske obitelji češće izložene relativnoj deprivaciji¹¹.

Obilježja jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj

Trend porasta broja jednoroditeljskih obitelji, sukladno pokazateljima mnogih drugih europskih zemalja, bilježi i Hrvatska. Prema podacima iz 1971. godine udio jednoroditeljskih obitelji iznosio je 11,4%, 1981. godine 10,8% (odnosno 9% samohranih majki te 1,6% samohranih očeva), 1991. godine 12,4% (odnosno 10% samohranih majki te 2,4% samohranih očeva), a 2001. godine 15% svih obitelji (odnosno 12,5% samohranih majki te 2,5% samohranih očeva)¹².

Slika 1. Jednoroditeljske obitelji prema popisima stanovništva u Hrvatskoj¹³

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2002.

¹⁰ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Revija za socijalnu politiku 9 (2).

¹¹ Ibid.

¹² Statistički ljetopis (2002.) Državni zavod za statistiku.

¹³ a. Popis stanovništva (1971.) Državni zavod za statistiku.

13b. Popis stanovništva (1981.) Državni zavod za statistiku.

13c. Popis stanovništva (1991.) Državni zavod za statistiku.

13d. Popis stanovništva (2001.) Državni zavod za statistiku.

U obiteljskoj slici stanovništva Hrvatske prevladavaju bračni parovi s djecom jer su oni 1971. godine činili 63,8%, 1981. godine 62,4%, a 1991. godine 60,5% ukupnoga broja obitelji Hrvatske. Prema razmjernom udjelu obitelji Hrvatske zatim slijede bračni parovi bez djece (1971.- 24,8%, 1981.- 26,8%, i 1991.- 27,1%), majke s djecom (1971.- 9,4%, 1981.- 9,1% i 1991.- 10,3%) te, s najmanjim udjelom, očevi s djecom (1971.- 2%, 1981.- 1,7% i 1991.- 2,1%).

Specifičnosti sociodemografske slike hrvatskih obitelji potvrđuju podaci o snažnom porastu broja majki i očeva s djecom koji je u razdoblju od 1971. godine do 1991. godine iznosio 24,4%, odnosno 18,8% od ukupnog broja obitelji. Tako je prema podacima Državnog zavoda za statistiku 1991. godine u našoj zemlji od ukupno 1 367 106 obitelji njih 169 659 (12,25%) bilo samo s jednim roditeljem, od čega 140 124 (10,25%) obitelji samohranih majki i 29 525 (2,16%) obitelji samohranih očeva¹⁴.

U populaciji obitelji u Hrvatskoj ukupno je 188 001 ili 15% samohranih roditelja. Od toga 83% ili 156 036 čine majke s djecom, dok 17% ili 31 965 čine očevi s djecom. U ukupnom broju obitelji s djecom kojih je 914 000, udio samohranih roditelja je 20,6% ili svaka peta obitelj s djecom. Ovi podaci pokazuju da se u stvarnosti radi o velikom broju obitelji i da najveći broj samohranih roditelja u našem društvu još uvijek čine žene¹⁵.

Jednoroditeljske i dvoroditeljske obitelji se značajno razlikuju po broju djece. U populaciji jednoroditeljskih obitelji najviše je onih s jednim djetetom (132 581 ili 70,5%), zatim s dvoje djece (44 630 ili 23,7%), a 5,7% (10 791) svih jednoroditeljskih obitelji su one s troje ili više djece. U usporedbi s jednoroditeljskim obiteljima, među bračnim parovima s djecom znatno je manje onih s jednim djetetom (39,7%), a više je parova s dvoje (45,1%) te s troje ili više djece (15,2%)¹⁶.

Razvod braka masovna je pojava, osobito u ekonomski razvijenim zemljama i visoko urbaniziranim sredinama, i ima tendenciju porasta bez obzira na prisutnost djece u braku¹⁷. Porast učestalosti razvoda najbolje se vidi u odnosu sklopljenih i razvedenih brakova u jednoj godini. Prema tom kriteriju broj rastavljenih brakova u Hrvatskoj je porastao - od 138 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1968. godini, do 226 rastavljenih na 1000 sklopljenih brakova u 1991. godini. U zadnjih 10-ak godina taj broj varira iz godine u godinu.

U pogledu izvanbračne djece u ukupnom broju djece, Hrvatska se znatno razlikuje od zapadnih i bliskih postsocijalističkih zemalja. Prema podacima iz izvora Vijeća Europe, 1980. godine u Hrvatskoj se rodilo 5,1% djece izvan braka, 1985. godine - 5,9%, 1990. godine - 7%, 1995. godine - 7,5%, a 2000. godine - 9% djece rođene izvan braka.

U Zagrebu, prema podacima Statističkog ljetopisa grada Zagreba, 2003. godine živjelo je 32 920 (20,2%) obitelji koje čine majke s djecom te 5 951 obitelji (3,7%) koje čine očevi s djecom. Te obitelji se nalaze u posebnoj opasnosti od izolacije od ostatka društva budući su samohrani roditelji orijentirani na cjelodnevno pružanje skrbi za dijete ili na traženje dodatnih financijskih sredstava za život. Prema istraživanju Balobana i Črpića¹⁸, u Hrvatskoj je prisutnija praksa solidarnosti na osobnoj razini od društvene razine, a zbog specifičnog načina života samohranih roditelja one su u nepovoljnom položaju u odnosu na druge cjelovite obitelji te je potrebna pojačana briga društva u cjelini za njihovu dobrobit.

---

¹⁴ Statistički ljetopis Republike Hrvatske (1992.) Državni zavod za statistiku.

¹⁵ Statistički ljetopis Republike Hrvatske (2002.) Davni zavod za statistiku.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Kolesarić, V., Krizmanić, M., i Petz, B. (1991.) Uvod u psihologiju: suvremena znanstvena i primijenjena psihologija. Bjelovar: Prosvjeta.

¹⁸ Baloban, S., Črpić, G. (2004.) Hrvatska na putu europskih integracija. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Problemi jednoroditeljskih obitelji

Iz postojeće literature su vidljivi sljedeći problemi jednoroditeljskih obitelji prema njihovoj učestalosti i prioritetima: financijske poteškoće, neadekvatna skrb za djecu, društveni život, emocionalne poteškoće, pravni problemi i nepostojanje adekvatnih oblika skrbi za njihove specifične potrebe¹⁹. Svi ovi problemi postoje i danas, gotovo trideset godina kasnije.

U Hrvatskoj nema sveobuhvatnih istraživanja o socijalnom, ekonomskom i pravnom položaju samohranih roditelja, već o njihovim iskustvima možemo nešto više doznati tek iz rijetkih novinskih članaka. Jedino do sada sveobuhvatno i reprezentativno istraživanje o kvaliteti života samohranih roditelja je provedeno tijekom listopada i studenog 2002. godine. Istraživanje je bilo provedeno u Zagrebu, Osijeku, Splitu i Rijeci, a rezultati su prikazani u publikaciji autorica Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović pod nazivom: "Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline". Knjigu preporučamo kao početnu točku u proučavanju problema jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj.

Prema prethodno navedenom istraživanju, mnogo je teškoća i problema s kojima se susreću samohrani roditelji²⁰:

- problemi skrbi za dijete (osobito nadzora majke nad muškim djetetom),
- manje slobodnog vremena koje roditelj i dijete mogu zajedno provesti,
- učinci razvoda ili nedostatka drugog roditelja na dječji uspjeh u školi i odnose s vršnjacima,
- problemi nastali usred roditeljeve nove veze s nekom drugom osobom,
- narušavanje odnosa u proširenoj obitelji,
- nedovoljna podrška društva u ostvarenju svoje odgovorne roditeljske funkcije.

Bez obzira na razloge nastanka, samohrani roditelji se susreću s više problema odjednom, od kojih su neki očekivani, a neki ne. Jedan od značajnijih problema samohranih roditelja je teška ekonomska situacija u kojoj se nalaze, a dodatne probleme stvara i birokracija te loši programi potpore države koji postoje samo za "socijalne slučajeve", a nisu prilagođeni specifičnim potrebama samohranih roditelja, tj. ne pružaju se na način koji građane potiče na ostvarivanje svojih socijalna prava. To potvrđuju i rezultati istraživanja strukture obitelji primatelja pomoći za uzdržavanje u Hrvatskoj, koji pokazuju da jednoroditeljske obitelji čine 11,2% primatelja pomoći za uzdržavanje²¹. Siromaštvom su znatno češće pogođene obitelji samohranih majki koje čine gotovo 84% korisnika pomoći iz jednoroditeljskih obitelji. Majke koje nisu bile nikada udavane mogu biti u još lošijem položaju unutar te skupine, nego razvedene majke ili one u statusu udovištva. Može se pretpostaviti da djeca razvedenih majki dobivaju odgovarajuću potporu očeva, a vjerojatno je i da dio majki u statusu udovištva dobiva obiteljsku mirovinu²².

Veliki problem je i zapošljavanje samohranih roditelja jer poslodavci znaju za njihove povećane potrebe i teško usklađivanje radne i obiteljske uloge te se zato ne odlučuju na njihovo zapošljavanje. Tu bi sigurno pomogla državna intervencija s povlasticama za one poslodavce koji zaposle samohranog roditelja, međutim danas toga još uvijek nema²³. Naime, u jednoroditeljskim obiteljima, roditelji su izloženi većim naporima na

---

¹⁹ Schlesinger, B. (1979.) One-parent families: knows and unknowns, Conciliation courts review 17 (2).

²⁰ Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) Jednoroditeljske obitelji, osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.

²¹ Šućur, Z. (2001.) Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji. Zagreb: Pravni fakultet u Sveučilišta u Zagrebu.

²² Ibid., str. 181.

²³ Vodogažec, I. Bez supruga i s djecom osuđeni na život građana drugog reda, Večernji list, 19.9.2000.

poslu i kod kuće te preuzimaju veći psihički i tjelesni teret dječjeg odgoja i odgovornosti za djecu. Iskustva samohranih roditelja pokazuju da ne nailaze na dovoljnu podršku društva u ostvarenju svoje odgovorne obiteljske uloge.

Istraživanja koja se bave roditeljskim ponašanjem i cjelokupnom klimom u obitelji samohranih majki malobrojna su, a njihovi rezultati nisu dosljedni. Iako većina istraživanja ukazuje na određenu povezanost obiteljske strukture i obiteljskih odnosa, takva povezanost ne postoji uvijek. U brojnim istraživanjima nastojalo se dokazati gotovo uzročna veza između nepotpunih obitelji i poremećaja u ponašanju te razvojnih teškoća djece i mladih. Time se zapravo sugeriralo kako je jednoroditeljstvo štetno po psihološki, socijalni i intelektualni razvoj, ali to nije potvrđeno²⁴.

Samohrani roditelji suočeni su s predrasudama okoline koje su osobito izražene prema razvedenim osobama i osobama koje su rodile izvan braka. One su često izložene osuđivanju, ismijavanju, podcjenjivanju i odbijaju im se pružiti podrška. Predrasude prema roditeljima, osobito ženi, dovode i do stigmatizacije djece. Zbog svega toga članovi jednoroditeljskih obitelji osjećaju se marginalizirano u društvu. Nedovoljna senzibilizacija društva za probleme samohranih roditelja vidljiva je i u nedostatku sveobuhvatnih istraživanja o njihovu položaju. Za izradu učinkovitih mjera obiteljske politike, nužno je poznavati probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji u kontekstu poznavanja društvenog položaja i obilježja životne situacije hrvatskih obitelji općenito.

Specifičan problem za jednoroditeljske obitelji predstavlja i činjenica da se o ženama (samohranim majkama) u nekoj mjeri i govori s obzirom na njihovu brojnost, ali samohrani očevi predstavljaju društvenu grupu koja je do sada bila vrlo zanemarena i prešućivana. Oni sami za sebe govore da su, u usporedbi s majkama, "nevidljivi" u društvu i osjećaju se usamljenima i društveno izoliranima. Slično tome, članovi NOMAH-a (Nacionalna organizacija muškaraca Hrvatske) smatraju da je društvo senzibiliziranije za probleme samohranih majki, nego očeva. Prema NOMAH-u, majke su favorizirane u slučaju samohranog roditeljstva, a u brakorazvodnim parnicama u 97% slučajeva djecu se dodjeljuje majci. Muškarci su ujedno svjesni da su sami odgovorni za takav položaj jer prema podacima navedene udruge, oko 60% muškaraca sami pristaju da dijete ostane kod majke na skrbi²⁵.

Uz to, samohrani se roditelji međusobno prilično razlikuju po načinima suočavanja s poteškoćama. Stoga je potrebno u skladu s njihovim prijedlozima provoditi niz aktivnosti te razviti raznovrsne i kompleksne službe lako dostupne jednoroditeljskim (a i drugim) obiteljima, koje će nadomjestiti potrebnu potporu i podršku s ciljem poboljšavanja njihovih životnih uvjeta i uspješne integracije u društvo²⁶. Naime, dok u Hrvatskoj savjetovališta za roditelje postoje samo u većim gradovima kao što su Zagreb, Osijek, Rijeka i Split, problem samohranog roditeljstva u svijetu rješava se u "mrežama" savjetovališta i škola za roditelje. Tako se priprema sadašnje ili buduće roditelje za kvalitetno partnerstvo i odgovorno roditeljstvo. Primjerice u Švedskoj, u Stockholmu je u svakoj većoj gradskoj četvrti obiteljski centar gdje stručnjaci različitih područja (socijalni radnici, psiholozi) educiraju jednoroditeljske obitelji. Oni im pomažu u konkretnoj brizi za djecu te u prevladavanju osobnih problema, te po potrebi provode obiteljsku terapiju. U Hrvatskoj su, izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi iz 2006. godine, osnovani obiteljski centri koji obavljaju poslove savjetodavnog i preventivnog rada koji se, između ostalog, odnose na brak i međusobne odnose roditelja i djece, uzdržavanja i druge okolnosti u obitelji koje traže stručnu potporu i pomoć; poticanje odgovornog roditeljstva i skrbi o članovima obitelji, podizanje kvalitete života djece, mladeži i obitelji; razvoj i unapređenje izvaninstitucijskih oblika potpore obitelji, djeci, mladeži i drugim socijalno osjetljivim skupinama stanovništva, čime se očekuje unapređenje kvalitete pružanja usluga obiteljima. Osim toga, samohrani roditelji počeli su stvarati mrežu uzajamne podrške i organiziraju se udruge u kojima ne nalaze samo prijateljsku i emocionalnu potporu, nego razmjenjuju dobra i usluge.

---

²⁴ Grozdanić, S. (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada 7: 169-182.

²⁵ Raboteg-Šarić, Z., Pečnik, N., Josipović, V. (2003.) Jednoroditeljske obitelji, osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva, obitelji i mladeži.

²⁶ Ibid.

²⁷ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06.

Tablica 1. Glavni tipovi prepreka pristupu socijalnim pravima (PRISTUP SOCIJALNIM PRAVIMA U EUROPI, Izvještaj je priredila Mary Daly Queen's University, Belfast):

Tip	Prepreka
Definiranje prava i adekvatnost pravnih i drugih mjera njihove primjene	<p>Nepreciznost u definiranju prava i povlastica</p> <p>Ograničavanje prava na određene kategorije stanovnika</p> <p>Praznine u mreži socijalne zaštite</p> <p>Nepostojanje temeljnih pragova i minimalnih standarda</p> <p>Restriktivni uvjeti pristupa pravima</p> <p>Neusklađenost između sadržaja odredbi i potreba koje treba zadovoljiti</p>
Neadekvatna kontrola i primjena	<p>Neadekvatna kontrola</p> <p>Neadekvatna zaštita od neostvarivanja prava</p> <p>Diskriminacija i/ili nejednak tretman</p> <p>Nedovoljna odgovornost prema korisnicima</p>
Nedostatni resursi	<p>S pozicije davatelja:</p> <p>Nedovoljna količina resursa (financije, osoblje, pogodnosti, oprema)</p> <p>Nesposobnost da se dugoročno zajamče ili dobiju resursi</p> <p>Neusklađenost u raspodjeli resursa između različitih administrativnih razina</p> <p>S pozicije korisnika ili nositelja prava:</p> <p>Nedostatnost resursa: financijskih, intelektualnih i edukativnih, individualnih, manjak sposobnosti i socijalnih kontakata</p>
Upravljanje i procedure	<p>Fragmentacija odgovornosti između različitih administrativnih razina i službi</p> <p>Nedostatna suradnja i savjetovanje s nevladinim organizacijama i korisnicima</p> <p>Kompleksnost procedura</p> <p>Prepreke vezane uz način i praksu davanja usluga</p>
Informiranje i komunikacija	<p>Manjak i slaba dostupnost informacija dobre kvalitete</p> <p>Neadekvatni oblici i sadržaj raspoloživih informacija</p> <p>Nedovoljno korištenje "novih" kanala informiranja</p>
Prepreke psihološke i socio-kulturne prirode	<p>Na strani davatelja:</p> <p>Predrasude prema određenim skupinama</p> <p>Stigmatizacija određenih skupina</p> <p>Nedostatno razumijevanje manjinskih kultura</p> <p>Na strani korisnika:</p> <p>Strah i nesigurnost pred administrativnim procedurama i njihovom primjenom</p> <p>Slabo samopoštovanje</p> <p>Kulturne prepreke</p>
Nedostatna pažnja posvećena ranjivim skupinama i zapostavljenim područjima	<p>Ranjive skupine:</p> <p>Postojanje depriviranih socijalnih skupina koje ne raspolažu potrebnim resursima za ostvarivanje svojih prava na davanja i usluge</p> <p>Kumulacija poteškoća tih socijalnih skupina</p> <p>Zapostavljena područja:</p> <p>Postojanje posebno zapostavljenih područja i lokaliteta</p> <p>Neulaganje u neke zajednice i lokalitete</p> <p>Klimatske i geografske prepreke koje pridonose izolaciji određenih zona i područja</p>

Tablica 2. Glavne političke smjernice koje omogućavaju uklanjanje prepreka pristupu socijalnim pravima pravima (**PRISTUP SOCIJALNIM PRAVIMA U EUROPI**, Izvještaj je priredila Mary Daly Queen's University, Belfast):

Tip	Političke smjernice
Definiranje prava i adekvatan iskaz mjera zakonske i druge primjene	Elaboracija pravnog i političkog temelja prava Programi mjera kojima se poboljšava opskrba uslugama
Neadekvatna kontrola i primjena	Poboljšanje kontrole danih usluga Evaluacija utjecaja politike i propozicija Povelja korisnika Borba protiv diskriminacije i/ili nejednakog tretmana Uspostava nacionalnog sustava praćenja socijalnih prava
Resursi	<p>Koji se odnose na davatelje: Poboljšati adekvatnost i kontinuitet resursa (financiranje, osoblje, prostor i oprema) Smanjiti neravnotežu u resursima između različitih administrativnih razina</p> <p>Koji se odnose na korisnike i nositelje prava: Informirati ljude i ojačati njihovu sposobnost da zahtijevaju ostvarivanje svojih socijalnih prava Uspostaviti mehanizme posredovanja i potpore</p>
Upravljanje i procedure	Smanjiti fragmentiranost između različitih razina administracije i službi Utjecati na participaciju nevladinih organizacija, korisnika i drugih čimbenika civilnog društva Pojednostavniti procedure i olakšati pristup
Informacije i komunikacije	Dati prioritet informiranju i razmjeni informacija Koristiti se "novim" kanalima komuniciranja kao i mobilnim službama Personalizirati informacije u funkciji ciljanih kategorija Periodično evaluirati kvalitetu informacija te efikasnost strategije komuniciranja
Psihološke i socio-kulturne prepreke	<p>Koje se odnose na davatelje: Boriti se protiv stigmatizacije i negativnih stereotipa nekih skupina uz pomoć odgovarajuće izobrazbe osoblja i ohrabrujući promjenu ponašanja</p> <p>Koje se odnose na korisnike i nositelje prava: Poboljšati prijam, uvjete i prepoznavanje situacije korisnika</p>
Neadekvatna pažnja ranjivim skupinama i regijama	<p>Ranjive skupine: Namijeniti resurse (u najširem smislu riječi) ranjivim skupinama kako bi one mogle vrednovati svoja prava</p> <p>Ranjive regije: Razraditi politiku specifično usmjerenu na ranjive regije i lokalne zajednice</p>

Smjernice za poboljšanje pristupa socijalnoj zaštiti

Ove smjernice izradila je Skupina specijalista za pristup socijalnoj zaštiti (CS-PS). Cilj im je olakšati pristup socijalnim davanjima osobama koje ispunjavaju uvjete za korištenje tim davanjima, ali koje se susreću s poteškoćama u ostvarenju svojih prava. Cilj je smjernica također olakšati pristup socijalnim uslugama. Smjernice su utemeljene na sljedećem općim načelima:

- ostvarenje nekog prava pretpostavlja poznavanja toga prava i svijest pojedinca da je subjekt tog prava;
- efektivni pristup socijalnoj zaštiti treba zajamčiti svim nositeljima prava;
- organizmi socijalne zaštite i socijalne službe trebaju biti na raspolaganju nositeljima prava;
- posebnu pažnju treba posvetiti najranjivijim nositeljima prava;
- radi poboljšanja pristupa socijalnoj zaštiti potrebno je istinsko partnerstvo između organizama socijalne zaštite i socijalnih službi, s jedne, i raznih činitelja civilnog društva, s druge strane;
- treba poduzeti sustavnu evaluaciju utjecaja borbe protiv siromaštva prilikom svake značajne promjene važećeg zakonodavstva ili prilikom uvođenja novih davanja.

I. Poboljšati komunikacije i informiranje o pravima, davanjima i uslugama

1. Javnost treba imati uvid u sve informacije koje se tiču socijalne zaštite i socijalnih službi; difuzija informacija treba biti sastavni dio uspješne politike javnog informiranja i nacionalne strategije informiranja:

- difuzija informacija treba obuhvatiti sve nositelje prava i pri tome se treba maksimalno koristiti kanalima informiranja (brošurama namijenjenim svoj populaciji, TV spotovima, distribucijom brošura na određenim javnim mjestima, besplatnim telefonima, operacijom "otvorenih vrata", Internetom, itd.);
- informacije trebaju biti dostupne na nekoliko jezika (nacionalne manjine, radnici migranti);
- informacije također trebaju biti prilagođene ranjivim osobama (osobama s problemima u kretanju, gluho-nijemim ili slabovidnim osobama);
- kada je informacija dostavljena u obliku brošure (pisanog dokumenta), treba biti napisana jednostavnim i preciznim jezikom i redovito je treba ažurirati;
- treba prirediti informacije namijenjene osobama koje su posrednici (osobe bliske potencijalnim korisnicima).

2. Nositelji prava trebaju imati mogućnost jednostavno se koristiti svojim pravima:

- formulari kojima se traže davanja trebaju biti koncizni, dobro usmjereni i laki za ispunjavanje;
- treba ohrabriti savjetničku ulogu tijela socijalne zaštite, posebno prilikom popunjavanja formulara kojima se traže davanja, a ako je potrebno, pritom treba usvojiti proaktivni pristup (centri za besplatno telefoniranje, mobilne službe);
- odbijanje nekog davanja uvijek treba jednostavno i razumljivo obrazložiti te pri tome naznačiti postupak žalbe;
- treba omogućiti usmeno obrazlaganje zahtjeva.

3. Javne vlasti stalnu pažnju trebaju posvećivati kvaliteti i učinkovitosti informiranja; davatelji usluga trebaju biti obučeni o ljudskim odnosima;

- radi utvrđivanja dosega informiranja treba voditi periodične ankete;
- treba provoditi periodične ankete radi utvrđivanja stupnja zadovoljstva nositelja prava;
- treba povremeno kontrolirati imaju li potencijalni korisnici pristup davanjima, npr. tako da se uspoređuju proračunski i stvarni troškovi;
- predmet posebnog postupka trebaju biti osobe koje nisu koristile svoja prava, kako bi im se na neki način pomoglo.

II. Poboljšati upravljanje organizacijama koje opskrbljuju socijalnim davanjima i uslugama

1. Organizacija socijalne zaštite i socijalnih službi treba se prilagoditi potrebama nositelja prava:

- raspodjela nadležnosti između različitih tijela i službi treba biti jasno uspostavljena, a o potrebi za takvim pristupom trebaju biti obaviještena sva tijela i službe na koje se to odnosi;
- nositelji prava trebaju biti obaviješteni o tijelima i službama socijalne zaštite i njihovim nadležnostima, a kada je potrebno, treba uspostaviti sustav jedinstvenih šaltera (socijalni šalter), i poduzeti druge mjere radi lakšeg pristupa socijalnim davanjima i uslugama;
- organizmi socijalne zaštite i socijalne službe trebaju biti posebno prilagođeni potrebama osoba u situaciji isključenosti;
- uredi socijalne zaštite i socijalnih službi trebaju biti svima dostupni (starim osobama, hendikepiranim osobama, osobama s malom djecom);
- radno vrijeme tih ureda treba podesiti tako da odgovara različitim potrebama nositelja prava;
- pokretni socijalni uredi (mobile social welfare offices) trebaju, ako se pokaže potreba, biti na raspolaganju;
- tehnologije komuniciranja, posebno nove tehnologije (Internet), trebaju biti dostupne i korištene radi lakšeg pristupa socijalnim davanjima i uslugama, posebno osobama koje žive u slabo pristupačnim područjima (izolirane geografske zone, seoska područja).

2. Funkcioniranje tijela socijalne zaštite i socijalnih službi treba prilagoditi nositeljima prava.

- različita tijela i službe trebaju međusobno surađivati pri korištenju dosjea nositelja prava, respektirajući pri tome zaštitu osobnih podataka;
- presudan je odnos prema najranjivijim nositeljima prava, posebno prilikom njihova prvog posjeta, jer o tome ovisi njihovo povjerenje u instituciju; zbog toga osoblje treba biti profesionalno obučeno i poznavati međuljudske odnose;
- obučavanje osoblja koje je zaduženo za rad s korisnicima treba usmjeriti u antidiskriminacijskom pravcu; osoblje zaduženo za prijam treba posebno senzibilizirati na potrebe osoba u situaciji isključenosti, a isto tako na kulturne običaje migranata i pripadnika manjina s kojima je to osoblje u kontaktu;
- tijelima socijalne zaštite i socijalnim službama treba pridodati službe prevoditelja i posrednika, a, prema potrebi, treba se obratiti osobama koje pripadaju manjina ili su iz zemalja migranata, sve s ciljem olakšanja komunikacija s nositeljima prava.

3. Tijela socijalne zaštite i socijalne službe odgovorne su prema nositeljima prava i u tom smislu treba ih senzibilizirati:

- tijela socijalne zaštite i socijalne službe trebaju zbog toga učinkovito djelovati, posebno vodeći računa o rokovima i rezultatima;
- treba uspostaviti mehanizme evaluacije koji će nadzirati djelotvorno ispunjavanje obveza tijela socijalne zaštite i socijalnih službi.

III. Poboljšati partnerstvo između tijela socijalne zaštite, socijalnih službi, nevladinih organizacija i drugih čimbenika civilnog društva

Partnerstvo treba shvatiti u širokom značenju riječi: partnerstvo s organizacijama koje predstavljaju civilno društvo, lokalne vlasti, socijalne partnere i privatni sektor, kao i partnerstvo s nositeljima prava, s ciljem promicanja participacije i jačanja autonomije (empowerment) nositelja prava.

1. Treba favorizirati participaciju svih čimbenika:

- participaciju i izražavanje osoba u situaciji isključenosti treba ohrabrivati, posebno kada se radi o politici i akcijama koje se na njih odnose;
- treba priznati značenje volonterstva; dobrovoljci su djelatnici na terenu i zato prilikom primjene novih mjera treba voditi računa o njihovu iskustvu.

2. Treba prepoznati ulogu i podržati akciju nevladinih organizacija i drugih čimbenika civilnog društva:

- postojanje nevladinih organizacija treba priznati na pravnom planu;
- aktivnosti nevladinih organizacija i drugih čimbenika treba ohrabriti i podržati, ali njihova se uloga ne može svesti na ispravljanje pogrešaka socijalnih tijela i službi;
- iskustvo nevladinih organizacija i drugih čimbenika, a naročito njihovu ulogu "signalnog alarma", treba uzeti u obzir prilikom izrade politike kojoj je cilj jamčiti pristup socijalnoj zaštiti.

3. Partnerstvo s nevladinim organizacijama i drugim čimbenicima civilnog društva treba ohrabrivati:

- suradnju između tijela socijalne zaštite i socijalnih službi, s jedne strane, i nevladinih organizacija i drugih čimbenika civilnog društva, s druge strane, mora se ohrabrivati; isto tako treba promicati interakciju između sustava socijalne zaštite i volonterizma;
- prilikom reformi sustava socijalne zaštite u mogućoj mjeri treba ohrabrivati dogovaranje svih partnera;
- nevladine organizacije i druge čimbenike treba priznati kao partnere prilikom primjene i evaluacije poduzetih mjera, s ciljem poboljšanja pristupa socijalnoj zaštiti.

IV. Smjernice o lokalnim inicijativama u području zapošljavanja

Odbor stručnjaka za promicanje pristupa zaposlenosti (CS-EM) utvrdio je sljedeće smjernice koje se odnose na lokalne inicijative u zapošljavanju:

Lokalno partnerstvo

1. Pri definiranju programa lokalne pomoći pri zapošljavanju bitno je imati pluralnu i inkluzivnu viziju partnerstva. To partnerstvo treba obuhvatiti što je moguće širi raspon organizacija, posebno regionalnu i lokalnu upravu, tijela nadležna za distribuciju socijalnih davanja, profesionalne i organizacije poslodavaca, sindikate, nevladine organizacije, organizacije koje predstavljaju civilno društvo, ali isto tako etničke manjine i nezaposlene.

2. To partnerstvo treba promicati politiku integracije i koherencije nacionalnih, regionalnih i lokalnih programa pomoći u kreiranju zaposlenosti, naročito koordiniranjem politike rada i zapošljavanja, poduzetništva, infrastrukture i razvoja.

3. Za svako lokalno partnerstvo u zapošljavanju nužno je primjereno i trajno financiranje.

Jednakost mogućnosti muškaraca i žena

4. U sve lokalne inicijative zapošljavanja treba integrirati jednakost mogućnost muškaraca i žena.

5. Ekonomski defavorizirane žene, posebno one koje imaju obiteljske odgovornosti ili druge osobe na skrbi, ako je potrebno, trebaju dobiti mogućnost posebne izobrazbe i korištenja drugim programima pomoći koji su koncipirani kao odgovor na njihovu

posebnu situaciju; tu spadaju institucije za dnevni boravak djece i druge strukture pomoći koje trebaju biti kvalitetne, jeftine i lako dostupne.

6. Za muškarce i žene rad treba fleksibilno organizirati, a takav je i rad s djelomičnim ili fleksibilnim radnim vremenom, tako da mogu lakše skrbiti o svojim obiteljima i osobama o kojima se brinu.

Nediskriminacija defavoriziranih kategorija

7. Pristup i sudjelovanje u programima lokalnog zapošljavanja trebaju biti lišeni svake diskriminacije utemeljene na hendikepu, etničkoj pripadnosti, dobi ili drugim oblicima diskriminacije.

8. Prihvaćajući načelo nediskriminacije, ponekad treba favorizirati neke skupine pomoću ciljanih programa suzbijanja njihove dugotrajne nezaposlenosti.

9. Politiku jednakosti mogućnosti u pristupu lokalnim strukturama i uslugama – programima izobrazbe, zdravstvenoj i socijalnoj službi, itd. – sustavno treba integrirati u koncepciju i primjenu lokalnih inicijativa u području nezaposlenosti.

Poduzetništvo

10. Svima koji žele pokrenuti vlastito poduzeće, treba omogućiti korištenje profesionalnim, financijskim, pravnim, komercijalnim i tehničkim savjetima i obukom, a isto tako i izobrazbom o upravljanju osobljem, sve s ciljem da im se pruže mogućnosti na uspjeh. Isto tako trebaju imati stalnu potporu nadležnih lokalnih i nacionalnih tijela. Ta pomoć poduzećima u nastajanju treba biti besplatna ili po umjerenim cijenama.

11. Posebno treba ohrabrivati projekte asocijativnog tipa, jer su oni često bliži lokalnoj stvarnosti i mogu odgovoriti nezadovoljenim potrebama lokalnih zajednica putem privatnog lukrativnog sektora ili organizacija javnog sektora.

12. Pristup adekvatnom, jeftinom i trajnom financiranju također je, promatrano na duži rok, bitan za uspjeh svakog poduzeća. To financiranje treba biti lako dostupno onima koji ga trebaju, bilo da dolazi iz javnih izvora, komercijalnih banaka ili kreditnih štedionica, iz nekonvencionalnih izvora ili kombinacije različitih oblika financiranja.

13. Novi poduzetnici trebaju biti senzibilizirani na ta pitanja i imati pristup informacijama o svojim pravima i obvezama u fiskalnom području, socijalnom osiguranju i radnim pravima.

14. Programe namijenjene poduzetnicima treba podvrgnuti stalnom kontroli i praćenju. Na taj način bit će moguće adaptirati različite pristupe i metode potrebama i problemima u stalnoj evoluciji, a eventualno ih se može primijeniti i na drugom mjestu (multiplikatorski učinak). U najmanju ruku, treba redovito revidirati programe radi provjere njihove učinkovitosti te brzog i učinkovitog rješavanja mogućih problema i nedostataka.

Udruga za unapređenje kvalitete življenja

LET

Life Quality Improvement Organisation

Udruga LET od 2004. godine razvija projekte usmjerene jednoroditeljskim obiteljima zbog velike zastupljenosti ove populacije u hrvatskom društvu te specifičnih problema s kojima se jednoroditeljske obitelji suočavaju, a koji odgovaraju ciljevima i misiji Udruge.

Projekti su provodeni s ciljem unapređenja kvalitete života samohranih roditelja u Hrvatskoj te povećanja javne svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj. Kratkoročno se projektima želi unaprijediti znanja samohranih roditelja o socijalnim i psihološkim aspektima samohranog roditeljstva, značenju socijalne podrške u prevladavanju teškoća samohranog roditeljstva, socijalnim vještinama roditelja za kvalitetnu komunikaciju s djecom, bivšim bračnim drugovima, obitelji i širom socijalnom mrežom, načinima nošenja sa stresom, načinima prevladavanja i prilagodbe na razdoblja samohranosti, mogućnostima osnivanja udruga, klubova, kao i načinu sudjelovanja u već postojećim, senzibilizirati građane Hrvatske na probleme samohranih roditelja (posebno majki) te ih potaknuti na pružanje podrške i pomoći takvim roditeljima te potaknuti lokalnu upravu na javnu raspravu o promjenama u obiteljskoj strukturi s posebnim naglaskom na potrebe jednoroditeljskih obitelji.

Projekti Jačanje socijalne mreže i obiteljskih kapaciteta jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj i Povećanje svijesti o potrebama jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj se provode u 2006. i 2007. godini, a kontinuirana evaluacija projektnih aktivnosti ukazuje na potrebu razvijanja novih usluga za jednoroditeljske obitelji.

Nakladnik:

Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET

Za nakladnika:

Iva Jovović

Naklada

5000 primjeraka

Zagreb, 2007